
Aleš Gabrič

Preimenovanja krajevnih in uličnih imen v letih 1945-1955

Vsak veliki politični prevrat doživi v nekaj letih nadaljevanje v ekonomskem, kulturnem in družabnem življenju. Nova oblast, ki zavlada ali "v božjem imenu" ali pa "v imenu ljudstva", poskuša v čim krajšem času preoblikovati celotni sistem po svojih ideoloških vzorcih. Pri tem se srečuje s težavami, saj se ljudje niso pripravljani kar tako odreči utečenim navadam in tok življenja prilagajati neživljenjskim ukrepom te ali one politične oblasti. Politični veljaki pa, ki se čutijo poklicane za reševanje usode naroda, poskušajo na vsakem koraku opozoriti podanike, da je na oblasti nova politična elita, ki bo vodila ljudstvo iz "gnile preteklosti" v "svetlo bodočnost".

Med vidnejša zunanja obeležja desetletja po prevratih sodijo spomeniki, postavljeni v čast tistih junakov, ki so pripomogli, da se je nova politična elita utrdila na oblasti. Toda na takšne ali drugačne svetnike nas ne opozarjajo le velika monumentalna dela, ki si jih lahko morda ogleda le ožji krog ljudi, temveč tudi mala obeležja, s katerimi se v vsakdanjem življenju srečuje večji del državljanov. Kajti slavja in spomeniki novim vodjem niso le velika kiparska dela ali slavilne ode in himne, pač pa tudi drobne stvari, ki se prav tako, če ne še globlje zasidrajo v spominu in navadah ljudi. Nove ideje in novi vodje se lahko namreč slavijo tudi na tako drobnih stvareh, kot so krajevne in ulične table. Kot eno vidnejših zunanjih obeležij sledi običajno velikim političnim preobratom tudi preimenovanje krajevnih in uličnih imen. In državljani se z imeni novih "svetnikov" srečujejo, ko iščejo ulico, v kateri stanuje njihov prijatelj, ko pišejo znancu ali sorodniku v oddaljen kraj ali ko ob zemljevidih premišljujejo, kam se bodo odpravili na dopust.

Eden od treh velikih političnih prevratov Slovencev v 20. stoletju se je zgodil leta 1945, ko je prišla na oblast Komunistična partija. Ta je svoje načrte prilagajala po vzorih z vzhoda, iz prve socialistične države sveta Sovjetske zveze. Vladimir Iljič Lenin, njen prvi voditelj, je že takoj po prevzemu oblasti pogosto poudarjal, da je potrebno zamenjati stara kulturna obeležja z novimi,¹ in takšno stališče je prevzela tudi nova slovenska oblast.

Priprave na poimenovanja krajev so potekala že na osvobojenem ozemlju od leta 1944. Pri tem se pristojni niso omejevali le na ožji slovenski prostor, temveč na celotno slovensko etnično ozemlje, saj so še vedno optimistično računali na realizacijo programa Zedinjene Slovenije. Tako je bil, npr., že decembra 1944 sestavljen "Seznam krajevnih imen v slovenskem delu avstrijske Koroške", ki naj bi bil osnova za poimenovanje krajev po koncu vojne, ko bi partizanske enote

¹ Glej: VI. Lenin: O kulturi in umetnosti. Cankarjeva založba, Ljubljana 1950.

zasedle te kraje. V spisku je manjkalo le nekoliko predlogov imen za manjše zaselke, ki naj bi jih dopolnili z delom na terenu.²

Do množičnejših preimenovanj v prvih povojnih letih ni prišlo. Leta 1945 so kraji in ulice, ki so jih preimenovali okupatorji, po večini dobili nazaj imena iz leta 1941. Nekoliko pomembnejše so bile le spremembe imen pomembnejših ulic v večjih mestih, ki so po običaju vedno nosile imena trenutnih političnih veljakov. V Ljubljani so bila npr. zbrisana ulična imena, kot so Aleksandrova cesta, Kralja Petra trg in Carja Dušana ulica, številni predlogi za preimenovanje pa do leta 1948 niso dobili zelene luči pristojnih notranjih organov.³ V Novem mestu so zamenjali imeni dveh ulic, toda uradnega dokumenta o preimenovanju - čeprav se je to med ljudmi prijelo - ni. Izginili sta Ulica 6. septembra, ki je slavila rojstni dan kraljeviča Petra, in Režkova cesta, ki je bila poimenovana po novomeškem liberalnem politiku dr. Josipu Režku.⁴ Za to ulico je zanimivo, da je bila poimenovana po še živečem politiku; Režek je umrl leta 1966 v Ljubljani! Običajno so namreč nosile ulice imena po še živečih ljudeh le iz vladarskih rodbin, v predvojni Jugoslaviji torej po Karadjordjevičih.

Za prva povojna leta tudi velja, da je bilo mnogo preimenovanj narejenih z levo roko. Postopki preimenovanja so potekali na hitro, mimo uradnih forumov in pogosto niti niso bili zabeleženi v uradnih aktih. Največkrat je šlo za ideološko ustrezno brisanje imen, ki so spominjala na stare čase in na uvajanje imen, ki so spominjala ljudi, da živijo v državi, kjer je na oblasti revolucionarna stranka komunistov. Toda kljub temu je nepravilno izveden postopek le puščal dvome o ustreznosti preveč samosvojega pojmovanja nove revolucionarne zakonodaje.

Zarezo v proces preimenovanja ulic in krajev je februarja 1948 prinesel slovenski zakon o imenih in o označbi trgov, ulic in hiš, ki je naredil konec včasih preveč samovoljnemu in nezakonskemu brisanju starih imen. Zakon je določal, da "naselja ne smejo imeti imen, ki niso v skladu z današnjo družbeno in narodnostno stvarnostjo, ali ki žalijo narodnostni čut slovenskega naroda ali drugih narodov Jugoslavije". Podobno pravilo je veljalo tudi za imena ulic in trgov, saj niso smela biti izbrana "imena oseb ali dogodkov, katerih poveličevanje ne bi bilo v skladu z današnjo družbeno in narodnostno stvarnostjo". Pristojnosti za preimenovanja je imelo ministrstvo za notranje zadeve, ki pa ni imelo dosti časa, kajti, kot je bilo zapisano v zakonu, "v enem letu po uveljavitvi tega zakona se morajo prilagoditi imena naselij, ulic in trgov določbam," zapisanim v tem zakonu.⁵

Sprejem zakonodaje o preimenovanju imen je bil usklajen s pripravami na prvi povojni popis prebivalstva leta 1948. Z zakonom so bila določena pravila

² Arhiv Republike Slovenije (dalje: ARS), Referat za dislocirano arhivsko gradivo II, partizanski arhiv, š. 506/II, Seznam krajevnih imen v slovenskem delu avstrijske Koroške.

³ Vlado Valenčič: Zgodovina ljubljanskih uličnih imen. Zgodovinski arhiv Ljubljana in Partizanska knjiga (zbirka: Gradiva in razprave, 9), Ljubljana 1989, str. 216-219.

⁴ Ludvik Tončič, Zdenko Picelj, Judita Podgornik: Novomeške ulice. Dolenjski muzej, Novo mesto 1994 (dalje Novomeške ulice), str. 39.

⁵ Uradni list Ljudske republike Slovenije (dalje: UL LRS), V, št. 10, 24.2.1948, str. 115-116.

igre, ki naj bi se odrazila tudi v zakonu o razdelitvi Ljudske republike Slovenije, ki ga je skupščina sprejela istega dne kot zakon o krajevnih in uličnih imenih, 17. februarja 1948.⁶ V upravni ureditvi so bila leta 1948 še prevzeta stara imena in so bili med njimi stari, iz krščanske ideologije izhajajoči nazivi. Med ljubljanskimi rajoni tako najdemo tudi kapucinsko in Sv. Petra predmestje, med krajevnimi imeni pa precej svetniških imen in krajev z "nemškim" imenom (Guštanj, Marenberg, Rajhenburg itd.).

Večina nazivov je pri komunističnih ideologih zbujala odpor, saj so v svetniških in nemških imenih videli preostanek dobe, ki naj bi bila enkrat za vselej končana in katerih politične veljake so spravili z oblasti. Toda nujnost hitrega sprejema zakonodaje zaradi popisa prebivalstva ni dopuščala večje akcije očiščevanja nezaželenih imen. To seveda ni pomenilo, da so vrgli puško v koruzo. Kajti 13. maja 1948 je ministrstvo za notranje zadeve izdalo navodila za izvajanje zakona okrajnim in krajevnim ljudskim odborom, v katerih je poudarilo, da se bodo še ukvarjali z vprašanjem spreminjanja imen.⁷

Po določbah zakona o krajevnih imenih je slovensko notranje ministrstvo do konca leta 1948 zbiralo predloge in sestavilo "Pregled naselij, ki naj se jim spremenijo nazivi po zakonu o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš", ki je obsegal predloge preimenovanj za 421 slovenskih krajev. Poleg povsem pragmatičnih predlogov, kot so črtanje krajev, ki so bili v vojni popolnoma porušeni in ni bilo v njih več prebivalcev, pa do pridružitve manjših zaselkov večjim krajem, je bilo še veliko predlogov z ideološkim predznakom. Največkrat je šlo za predlog preimenovanja kraja, ki je imel ime po krščanskem svetniku, v ledinsko ime, v manj primerih pa v ime po novih "svetnikih". Preimenovani naj bi bili vsi kraji, ki so se začeli na "Sv." ali so kako drugače spominjali na katoliško ideologijo (Jurkloster, Škofja vas, Marija Dobje itd.) ter kraji z nemškim imenom. Za posamezna preimenovanja je bilo predlaganih več novih možnih imen, s tem, da je ministrstvo predlog, ki se mu je zdel najbolj umesten, posebej označilo. Med predlogi preimenovanj je bilo nekaj ne ravno posrečenih. Za Štatenberk v okraju Trebnje je bil med predlogi za novo ime tudi Osvobojena vas, za Št. Rupert v istem okraju pa Dolenjski paradiz. Za Sv. Planino v okraju Trbovlje je bilo predvideno ime Marjetka ali Marjetkin vrh (po Zdenki Kidrič-Marjetki?), Rajhenburg v krškem okraju naj bi v spomin na srednjeveške kmečke punte postal Gubčevo, Sv. Vid v okraju Mozirje pa Kajuhov vrh, v spomin na padlega partizanskega pesnika. Več krajev naj bi postalo "partizanskih" ali naj bi kako drugače spominjalo na narodnoosvobodilni boj (Partizanska vas, Partizanske vodice, Partizanski vrh, Partizansko sleme, Kurirski hrib). Sv. Pavel pri Preboldu naj bi nosil ime tam rojenega narodnega heroja in partijca Slavka Šlandra in se imenoval Šlandrovo, Mavrlen v črnomaljskem okraju pa naj bi spominjal na v bližini ponesrečenega poveljnika slovenske vojske in se imenoval Rozmanovo ali

⁶ UL LRS, V, št. 9, 23.2.1948, str. 39-98.

⁷ Jurij Rosa: Nova oblast - nova imena. Dokumenti o preimenovanjih naših krajev v letih 1948-1955 (katalog k razstavi). Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica, februar 1993, str. 5.

Rozmanova vas. Za Št. Vid pri Stični je bil predlog Kozakovo (ni jasno, po katerem Kozaku), nemški Marenberg (okraj Dravograd) naj bi dobil ime po partizanu in narodnemu heroju in naj bi postal Lackovo, za Nunsko grapo v ljutomerskem okraju pa so predlagali tudi ime Zadrúžna grapa. Še bi lahko naštevali podobne predloge preimenovanj po novih herojih in novih časih, toda kljub vsemu so prevladovala ledinska imena. Za nekaj krajev so v notranjem ministrstvu zbrali mnenja, ki so predlagala preimenovanja po naših velikih prednikih. Dvor pri Bogenšperku naj bi postal Valvasorjev grad, za dolenski Št. Jernej se je med predlogi našlo tudi ime Trdinovo ali Trdinov trg, za Žužemberk pa Cankarjev trg.⁸

Predlog je že obsegal tudi tiste dele Primorske, ki so bili Sloveniji priključeni leta 1947, torej predloge za okraje Gorica, Sežana, Postojna in Tolmin. Tudi tu so bila zlasti moteča "svetniška" imena. Daljši spisek predlogov je bil sestavljen za goriški okraj, za ostale tri primorske okraje pa je bilo predlogov za preimenovanja manj. Za goriški okraj je ministrstvo za notranje zadeve, poleg ostalega, zabeležilo predloge za preimenovanje Sv. Križa v Vipavski gradec ali Vipavski Hum, Dornberka v Vinodol, Kromberka v Goriško livado, Sv. Mihaela v Partizanske Vodice, Rihemberka v Branik in Št. Vida v Vojkovo. Najbolj zanimiv je vsekakor predlog za preimenovanje Št. Petra na Krasu v postojnskem okraju v - Kardeljevo. Iz sežanskega okraja je prišlo nekaj predlogov preimenovanj v ledinska imena, za tolminski okraj pa sta zabeležena le dva predloga, med njima pa tudi že vrnitev starega imena Most na Soči za tedanje Sv. Lucijo.⁹

Predlog je slovensko ministrstvo za notranje zadeve poslalo v vpogled in mnenje višjim organom. Predsednik vlade Miha Marinko je črtal nekatera imena, ki bi spominjala na še živeče partije in revolucionarje. "Marjetka ali Marjetkin hrib ni primerno", je menil, črtal je tudi Šlandrova vas, saj bi to lahko namesto na narodnega heroja spominjalo na njegovo ženo Mico Šlandrovo. Tudi za predlog preimenovanja Gornjega in Spodnjega Št. Lenarta v krškem okraju v Gornji in Spodnji Zverinjak je napisal, da "ni primerno". Ustrezen pa se mu je zdel npr. predlog, da bi Rajhenburg preimenovali v Gubčevo. Dodal pa je: "V škofjeloškem okraju ni predlogov za nekatere vasi, kot na primer: Osterfeld, Dorfarje itd., za katere bi bilo treba poiskati primernejša imena."¹⁰

Postopek preimenovanja je zastal in ob koncu štiridesetih let ni prišlo do množičnega preimenovanja krajev po tem zelo radikalnem predlogu. Najprej so sicer podaljšali rok za preimenovanja do 1. januarja 1950,¹¹ junija 1950 so bile pristojnosti za preimenovanja z notranjega ministrstva prenešene na vladni komitee za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti,¹² ki ga je naslednji mesec nadomestil Svet vlade LR Slovenije za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti.¹³ Ta pa se ni

⁸ ARS, fond Predsedstva vlade Ljudske republike Slovenije (dalje: PV LRS), š. 31, dok. 355-48.

⁹ Prav tam. Primerjaj Rosa, nav. d.

¹⁰ ARS, PV LRS, š. 31, dok. 355-48.

¹¹ UL LRS, VI, št. 8, 1.3. 1949, str. 60.

¹² UL LRS, VII, št. 20, 21.6. 1950, str. 127-128.

¹³ UL LRS, VII, št. 23, 21.7. 1950, str. 149.

začel takoj ukvarjati s problemom preimenovanj in obsežna lista predlogov iz leta 1948 je romala v predale. Bila bi lahko kvečjemu osnutek za naslednji poskus preimenovanja. Toda v letih, ko je prišlo do preimenovanj, državni vrh ni bil več zagret za tako radikalno spreminjanje po ideoloških obrazcih kot leta 1948. V začetku petdesetih letih se je partijski vrh že malce umiril in ni več skušal na silo spreminjati vsega, kar ni nosilo rdeče zastave.

Zakon o preimenovanjih pa so izkoristili nižji organi oblasti in pohiteli s preimenovanji ulic. Ob koncu štiridesetih let so bile preimenovane ulice v nekaterih krajih ali pa so dobile imena po revolucionarnih nekatere slovenske tovarne. Litoštroj v Ljubljani je že od ustanovitve nosil ime Titovi zavodi, kasnejša tovarna pohištva Meblo Nova Gorica je bila tedaj Tovarna Edvarda Kardelja, mariborska Tovarna metalnih konstrukcij (današnja Metalna) pa je nosila ime Franca Leskoška. Novi oblastniki so bili ovekovečeni še v imenih društev, zadrug in ulic nekaterih slovenskih krajev, medtem ko Slovenije ni zajela manija preimenovanja krajev po še živečih revolucionarnih, bolj značilna za južne republike. Od slovenskih politikov je tako "dobil svoj" kraj le Edvard Kardelj, a ne v Sloveniji kot "nadomestek" za Št. Peter na Krasu, kot je bilo predlagano leta 1948, temveč je bilo v Kardeljevo preimenovano hrvaško пристanišče Ploče.

V Sloveniji so dobili slovenski voditelji spomenike v uličnih imenih. Vendar tudi pri tem najbolj radikalni predlogi v letu po sprejemu zakona o preimenovanjih niso zaživel. Za Ljubljano velja, da je bil "novi predlog bolj radikalen" od prejšnjih, toda spisec iz let 1948 in 1949 ni prišel v veljavo.¹⁴ Več uspeha je imela dve leti kasneje imenovana komisija za preimenovanje ulic, ki je sklenila, da "mora dobiti naša doba svoj odraz v novih imenih ulic" slovenskega glavnega mesta Ljubljane in da je treba "točno premisliti ulice in trge za imena: ulica Maršala Tita, Edvarda Kardelja, Djure Djakovića, Toneta Tomšiča, trgi narodnih herojev, Osvobodilne fronte, komandanta Staneta, herojev vseh naših narodov, dalje zgodovinsko pomembnih dogodkov iz NOB", seveda pa ne bi smeli pozabiti še na Marxa, Engelsa in Lenina.¹⁵ Ljubljana je po predlogu komisije dobila leta 1952 ulice, poimenovane po voditeljih delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja: Marxovo, Djakovićevo, Tomšičevo, Šaranovićevo, Kajuhovo, Vide Pregarčeve, Kavčičevo, Prežihovo, Čufarjevo itd. Med preimenovanji so bila tudi tri po še živečih revolucionarnih, Titu, Kardelju in Kidriču.¹⁶

Preimenovanj bi bilo verjetno še več, toda tudi na preimenovanja ljubljanskih ulic je dal pripombe predsednik slovenske vlade Miha Marinko in vplival na zmanjšanje števila preimenovanj ljubljanskih ulic. Nesmiselno se mu je zdelo preimenovati Puharjevo ulico, ki se je imenovala po slovenskem izumitelju fotografije na steklene plošče Janezu Avguštinu Puharju, v Washingtonovo ulico. Vprašaj je postavil še pod nekaj predlogov, npr. za preimenovanje Hrvatskega trga v Judenburški trg ali Obirske ulice v Majcnovo ulico (po Milanu Majcnu, a

¹⁴ Valenčič, nav. d., str. 221-223.

¹⁵ Valenčič, nav. d., str. 224.

¹⁶ Valenčič, nav. d., str. 225-226.

bi verjetno napeljevala misel tudi na pisatelja Stanka Majcna, ki je bil v politični nemilosti). Ene od Marinkovih pripomb pa Mestni ljudski odbor Ljubljana ni upošteval. Za predlog preimenovanja Škofje ulice po Francu Rozmanu - Stanetu v Rozmanovo ulico je Marinko menil, da bi lahko ljudje, ki bi mimogrede prebrali ulično tablo, napačno sklepali, da so Škofjo ulico preimenovali po škofu Rožmanu.¹⁷

Lep primer na pol izvedenega postopka je preimenovanje novomeških ulic. Občinska uprava je v letih 1951-52 mimo zakonskih predpisov sprejela sklep o preimenovanju večjega števila ulic in trgov, ki ni bil objavljen v uradnem listu in zato ni imel pravno- formalne teže. Preimenovanje je prineslo predvsem zmedo, saj ljudem ni bilo jasno, na kateri ulici stanujejo. Tako je imel npr. Hotel Metropol "nov" naslov Titov trg 1, nasproti stoječa pošta pa je ohranila star naslov Kapucinski trg 4. Trgovsko podjetje Železnina je ohranilo star naslov Šukljetova 1, Splošna bolnišnica na isti ulici pa je navajala naslov Kardeljeva 19.¹⁸

Pravno pomanjkljivo in ne do konca izvedeno preimenovanje se med ljudmi ni obneslo in je bilo potrebno počakati na leta, ko so tudi komunisti ugotovili, da imajo ustrezno težo le odloki, sprejeti po določenem postopku in objavljeni v uradnih listih. To pa je bilo sredi petdesetih let, ko tudi novi oblastniki niso bili več zagovorniki najbolj radikalnih in nasilnih spreminjanj vsega, kar spominja na stare "mračne" čase. Predvsem v letih 1955 in 1956 je začelo izhajati več uradnih vestnikov občin in okrajev, v katerih so bile objavljene tudi spremembe uličnih imen, ki so jih dotlej sprejemali ljudski odbori nižjih upravnih enot, ki pa niso bili nikjer objavljeni, tako da so se tudi v vladi resno zamislili nad pravno platjo tako nepopolnih postopkov.

Glavni val preimenovanj slovenskih krajev je bil v letih od 1952 do 1955. Povezan je bil z novim zakonom o razdelitvi Ljudske republike Slovenije na mesta, okraje in občine iz leta 1952. Že ta je prinesel precej sprememb krajevnih imen. Po večini je sicer šlo za priključitve manjših krajev in zaselkov k večjim ali za združevanje manjših naselij, odpravil pa je že tudi nekaj "svetniških" krajev. Toda stara imena niso bila nadomeščena z imeni novih "svetnikov" iz spiska predlogov preimenovanj iz leta 1948, temveč po večini z ledinskimi imeni ali imeni, ki so jih ljudje že uporabljali za ožje območje. Sv. Vid je ostal Sv. Vid in ni postal Kajuhov vrh, njegov primorski "soimenjak" Št. Vid pa je postal Podnanos in ne Vojkovo. Sv. Pavel pri Preboldu ni postal Šlandrovo, temveč preprosto Prebold, Mavrlen je ostal Mavrlen in ni postal Rozmanovo, prav tako so stara imena ohranili Sv. Planina, Št. Vid pri Stični, Šentjernej, Žužemberk, Kromberk itd. Št. Peter na Krasu ni postal Kardeljevo, temveč Pivka, njegov dolenski "soimenjak" Št. Peter pa je postal Otočec. Rajhenburg ni postal Gubčevo, temveč Brestanica, Marenberg pa ne Lackovo, temveč Radlje ob Dravi. Dornberk je dobil novo ime Zali hrib. Od že omenjenih predlogov preimenovanj s spiska iz leta 1948 sta obveljali imeni Most na Soči namesto Sv. Lucije in Branik namesto Rihemberk.¹⁹

¹⁷ ARS, PV LRS, š. 34, dok. K 130-52.

¹⁸ Novomeške ulice, str. 41-42.

V precejšnjem številu primerov je šlo le za kodifikacijo že doseženega stanja, saj spremembe po zakonu iz leta 1948 po večini niso našle mesta v uradnih listih. Večjega števila preimenovanj po ideoloških načelih ta zakon ni prinesel. Do teh je prišlo po sprejemu pravilnika o označevanju imen naselij, ulic in trgov ter o označevanju hiš iz avgusta 1952¹⁹ ter ob pripravah na popis prebivalstva leta 1953. V organizacijskem smislu je pravilnik prinesel precejšnjo izboljšavo, saj je poenotil postopek poimenovanja in označevanja krajev, ulic in hiš. Določeno je bilo tudi, da morajo dobiti kraji z enakim imenom (Šmihel ali Selo so imeli skoraj v vsakem okraju!) pristavek po bližnjem večjem kraju. Leto 1952 je torej začetek najbolj sistematičnih in najštevilčnejših preimenovanj slovenskih krajev. Vzrok je bil sicer pragmatičen, saj je bil že skrajni čas za pravno ureditev razmer na tem področju, proces pa je hkrati omogočal preimenovanje marsikaterega kraja ali ulice, ki po mnenju komunističnih prvakov ni imel časom in družbenim razmeram ustreznega imena. Iz uradnih nazivov so bila brisana predvsem imena, vezana na krščansko tradicijo, in tista, ki so spominjala, da so nekdaj v posameznem kraju živeli tudi Nemci.

Svet vlade Ljudske republike Slovenije za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti je objavil prve obsežnejše spiske preimenovanj januarja 1953. Najprej je dopolnil imena takih naselij, ki so imela enako se glaseča imena. Kraji z imeni Brezje, Breg, Dol, Hrib, Sela, Gradišče, Laze, Vodice, Toplice itd. so bila podaljšana z imeni bližjih večjih krajev.²¹ Z vključevanjem manjših zaselkov v večje kraje in z združevanjem naselij je bilo črtanih več manjših zaselkov, med njimi tudi takih s svetniškimi imeni, a bi težko trdili, da je igral pri večini glavno vlogo ideološki predznak.²² Brez dvoma pa je bil ta na prvem mestu tri mesece kasneje, ko je slovenska vlada 12. aprila 1953 že en dan po smrti Borisa Kidriča "v trajno počastitev spomina na pokojnega narodnega junaka in junaka socialističnega dela" preimenovala Strnišče v Kidričevo.²³

Največje zagreteže za preimenovanja je v njihovih načrtih 10. septembra 1953 zavrlo priporočilo jugoslovanske skupščine o imenovanju mest, ulic, tovarn, ustanov in društev, s katerim so "priporočali" (beri: prepovedali), da bi nižji oblastni organi dajali imena po še živečih revolucionarjih. Od še živečih ljudi se je smelo po novem uporabljati le Titovo ime, a so morali predlagatelji pred dokončnim preimenovanjem dobiti soglasje zvezne vlade, ki je bila zadolžena, da pripravi postopek za poimenovanje po Titu in za revizijo trenutnega stanja. V priporočilu je skupščina predlagala, naj za preimenovanja uporabijo imena umrlih revolucionarjev in vodilnih ljudi.²⁴

¹⁹ UL LRS, IX, št. 11, 19.4. 1952, str. 43-79.

²⁰ UL LRS, IX, št. 24, 29.8. 1952, str. 238-240.

²¹ UL LRS, IX, št. 2, 30.1. 1953, str. 17-23.

²² UL LRS, IX, št. 2, 30.1. 1953, str. 24-35.

²³ UL LRS, IX, št. 12, 24.4. 1953, str. 137.

²⁴ Ljudska skupščina FLRJ, Šesto redovno zasedanje večja naroda i saveznog večja (drugi saziv), knjiga druga, Beograd 1953, str. 263-264.

Takšno stališče je bilo sprejeto v času, ko je Jugoslavija pod vplivom Djilasovih in Kardeljevih idej doživljala precej demokratičnih sprememb, se oddaljevala od vzhodnega socialističnega sistema in poskušala v jugoslovansko družbo vnesti več načel zahodne demokracije. Proti maniji preimenovanj se je osebno zavzel Edvard Kardelj, ki je ob sprejemanju priporočila v skupščini poudaril, da "so imena dajali ali brez vednosti prizadetih tovarišev ali celo proti njihovi volji". Čeprav so bila preimenovanja sprva posledica političnega boja proti ostankom starega sistema, se je po Kardeljevem mnenju sčasoma spremenila v kuliso birokratskih in negativnih tendenc, ki poudarjajo, da so zgolj eni politični voditelji zamenjali druge, pri tem pa so zastrte težnje aktivne socialistično orientirane množice. V poimenovanjih po živih vodilnih ljudeh je videl iskanje "zaščitnika", ki naj bi priskočil na pomoč, če bi stvari krenile v napačno smer: "V svojem bistvu je bila ta navada zmeraj v nasprotju, z demokratskim pojmovanjem naprednih ljudi. Zato se ta navada pri nas ne more obdržati in je tudi ni treba," je poudaril Kardelj in zahteval tudi preimenovanje mesta, ki je nosilo njegovo ime: "Ploče naj bodo Ploče, za ulice najdete druga imena po zaslužnih umrlih ljudeh, tovarne in zadruge pa lahko delajo tudi brez vsakršnih imen oziroma z nazivi, ki po navadi zaznamujejo tvrdko." Še pri poimenovanju po umrlih zaslužnih ljudeh bi morali biti pazljivi, kajti "ne dogaja se tako poredko, da imajo celo umazane krčme in zakotni lokali imena takšnih ljudi". Za konec pa je dodal: "Mi, ki smo nekako prizadeti pri tej stvari, nikakor ne bomo užaljeni, če bodo naša imena izginila z ulic, tovarn in trgovin. Nasprotno, zelo srečni bomo, predvsem pa tudi nadvse ponosni, da je revolucionarna demokratska zavest vseh nas, borcev za socializem, živa in močna, tako živa in močna, da je zmožna brez omahovanja obračunati z lastnimi napakami in tudi z lastnimi neumnostmi."²⁵

Kardeljevo mnenje in priporočilo zvezne skupščine je upoštevala tudi slovenska vlada, ki je sklenila, da starih imen ne bo preimenovala vseh po vrsti. To pa pomeni, da obsežen predlog iz leta 1948 ni bil več aktualen in je moral romati v arhiv. Ob sprejemanju predlogov za preimenovanje v letih 1952 do 1955 je vlada poskušala upoštevati tudi odziv ljudi dotičnega kraja (kar ji v letih 1948-1950, ko preimenovanj ni izpeljala do konca, ni prišlo niti na misel). Januarja 1955 je tako slovenska vlada sklenila, da je potrebno vsako svetniško in nemško ime obravnavati posebej in ne v paketu ali šablonsko. "Ime naj se spremeni le tam, kjer je to nujno potrebno", je menila vlada ter določila, naj se kraji s svetniškimi imeni pišejo tako, da se pristavek 'šent' "združi z imenom v eno besedo, tako kot ga ljudje izgovarjajo; kjer se je že udomačilo ime brez pristavka 'sv.' ali 'šent', tam naj se piše samo ime, kjer pa se dosledno uporablja svetniško ime, naj to ostane". Da ne bi prihajalo do revolta prebivalcev zgolj zaradi tega ali onega imena, je vlada menila, da "kjer je bilo preimenovanje že izvršeno, pa se je

²⁵ Edvard Kardelj: Problemi naše socialistične graditve, Knjiga IV. Ljubljana 1960, str. 23-28.

pokazalo, da se novo ime ne udomači in da ni dobro, se gre lahko na prvotno ime, vendar samo v takih primerih, kjer je resen odpor proti novemu imenu".²⁶

Posebna komisija slovenske vlade - o njenem delu je vladi poročal Boris Kocijančič - je v začetku leta 1955 po teh načelih obravnavala okoli 500 primerov in predlogov preimenovanj iz zadnjih let. V komisiji so sodelovali predstavniki notranje in geodetske uprave, pošte, Urada za statistiko, o mnenjih pa so povprašali tudi strokovne znanstvene ustanove. Nerešenih oziroma spornih je bilo 17 primerov, kjer so se obdržala "svetniška imena, ker je bil odpor prebivalcev tak, da bi nova imena naletela na popolno odklonitev". Nekaj vprašanj je sprožila smiselnost priključevanja bolj oddaljenih zaselkov k večjim krajem (npr., ali naj bosta Mekinje in Duplica samostojna ali pa del Kamnika) oziroma smiselnost združevanja krajev, ki jih loči le reka, ali krajev, ki so skupaj, a sodijo v različne katastrske občine. Nekaterim preimenovanjem sta nasprotovala Geografski inštitut in Inštitut za slovenski jezik, ki ju je vlada povprašala za mnenje. Zaradi pomembnosti Janeza Svetokriškega za slovensko literarno zgodovino so izrekli pomislek do preimenovanja Sv. Križa v Vipavski križ, Geografski inštitut je bil proti preimenovanju Dornberka (takrat uradno sicer Zalega hriba, a je bilo na to ime preveč pripomb krajanov, da bi se obdržalo, op. p.) v Vinodol. Slovenska akademija znanosti in umetnosti se ni strinjala s skrajšanjem imena Murska Sobota v Soboto, čeprav je krajše ime predlagal soboški ljudski odbor.²⁷

Notranjepolitični odbor vlade je po sugestijah še enkrat razpravljal o preimenovanjih in v posameznih primerih upošteval pripombe, drugod pa ne. Boris Kocijančič je vladi predlagal, naj se Sveti Križ kljub pripombam strokovnih ustanov preimenuje v Vipavski križ, za Zali hrib pa (predlaganih je bilo kar 36 različnih predlogov!)²⁸ je predlagal nazaj staro ime Dornberk, a ob tem poudaril, da "naj se uvede uradni postopek". V okraju Maribor-okolica predlog preimenovanja Božje v Visoko ni dobil podpore krajanov in je ostalo ime Božje, svoje staro ime pa je ohranila tudi Murska Sobota. Vlada je odstopila od posameznih predlogov združevanja več manjših krajev v večje. Od predloga združitve štirih krajev v okraju Črnomelj je odstopila, "ker ni bilo sporazuma s prebivalci", v omenjeni dilemi v zvezi s Kamnikom pa sklenila, da ostane Duplica samostojno naselje.²⁹

Ko je vlada razrešila vse te dileme, je 3. junija 1955 izdala uredbo o preimenovanju naselij, o dopolnitvi imen takih naselij, ki imajo enako se glaseča imena in o drugih popravkih imen naselij ter uredbo o razglasitvi novih naselij in o združitvi naselij. To je bilo najmnogičnejše preimenovanje krajev na Slovenskem naenkrat, hkrati pa tudi zaključek množičnejšega spreminjanja krajevnih imen v letih 1952 do 1955. S prvo uredbo so bila spremenjena imena 112 krajev, pretežno takšnih s "svetniškim" imenom, od tega največ na Štajerskem, ki je imela največ tovrstnih

²⁶ ARS, Fond Izvršnega sveta Ljudske republike Slovenije (dalje: IS LRS), Zapisnik 36. seje izvršnega sveta ljudske skupščine LRS, 7.1. 1955, str. 5.

²⁷ ARS, IS LRS, Zapisnik XLVI. seje Izvršnega sveta, 15. 4. 1955, str. 3-5.

²⁸ Rōsa, nav. d., str. 9-10.

²⁹ ARS, IS LRS, Zapisnik 49. seje IS LS LRS, 19.5. 1955, str. 5-6.

krajev. Pridevki "Sv." oziroma "Št." so odpadli (Sv. Primož - Primož, Št. Andraž - Andraž), bili združeni v eno ime (Sv. Matevž - Šmatevž, Št. Vid - Šentvid), ali pa so kraji dobili povsem novo ledinsko ime (Sv. Ana pod Ljubeljem - Podljubelj, Sv. Kunigunda - Gorenje). Pristavke je dobilo 66 enako se glasečih imen naselij, več kot stotim krajem pa so bila spremenjena imena, ker "so bila v zakonu o razdelitvi Ljudske republike Slovenije na mesta, okraje in občine napačno navedena".³⁰

Z drugo uredbo je vlada razglasila nova naselja, ki so se razvila iz manjših zaselkov, in združila manjša naselja, ki so se držala drugo drugega, v eno naselje. Pri tem je šlo bolj za pragmatične in praktične razlog; vendar se je tudi ob tem zmanjšalo število "svetniških" krajev. Če sta bili namreč združeni dve naselji, od katerih je imelo eno svetniško in eno ledinsko ime, je po novem združeni večji kraj obdržal ledinsko ime.³¹

Vse te spremembe so bile upošteevane v novem zakonu o območjih okrajev in občin, sprejetem junija 1955.³² V njem je ostalo še precej svetniških imen, tudi takšna, ki so bila pred leti ocenjena kot sporna, npr. Jurklošter ali Marija Dobje. Najbolj radikalni predlogi poimenovanj po novih herojih (npr. Gubčevo, Lackovo, Vojkovo, Marjetkino, Rozmanovo) niso zaživel in jih nihče niti ni več omenjal. Sv. Križ je bil kljub pripombam preimenovan v Vipavski križ, ime Zali hrib pa se ni prijelo in naselju je bilo po treh letih vrnjeno prvotno ime Dornberk, Sv. Lucija pa je bila uradno zopet preimenovana v Most na Soči. Le eno naselje je postalo "partizansko". Sv. Planina v občini Trbovlje, za katero sta bila leta 1948 predlagani imeni Marjetka ali Marjetkin vrh, je postala Partizanski vrh.

Teritorialna preureditev leta 1955 je na praktičnem področju prinesla velik korak naprej in odpravila zmedo, ki so jo prej povzročali nedoločeni pojmi in precejšnje število krajev z enakimi imeni. Z ideološkega zornega kota gledano so preimenovanja v letih 1952-1955 imela za posledico precejšnje zmanjšanje števila krajev s svetniškimi imeni ali pa skrajšanje njihovih imen. O točnih številkah je kljub natančnim popisom težko govoriti, kajti dotlej niso bili natančneje definirani pojmi zaselek, naselje, kraj ipd. in se je lahko svetniško ime uporabljalo le za ožje območje sicer večjega naselja. Pristavek "Sv." so izgubili zlasti kraji na Štajerskem; teh je bilo nekaj več kot štirideset. Okoli petindvajsetim krajem so bila dvobesedna imena skrajšana v enobesedna s predpono "Šent" (npr. Šentpavel, Šentvid) ali "Š" (npr. Šmartno, Šmihel). Ob združevanju krajev in priključevanju manjših naselij bližjim večjim krajem je izginilo še okoli trideset svetniških imen, okoli petdesetim samostojnim naseljem so zamenjali ime, običajno z ledinskim imenom. Če k temu dodamo še nekaj drobnih sprememb, lahko ugotovimo, da je v letih 1952-1955 izgubilo stara svetniška imena okoli sto petdeset slovenskih krajev.³³

³⁰ UL LRS, XII, št. 21, 9.6. 1955, str. 393-398.

³¹ UL LRS, XII, št. 21, 9.6. 1955, str. 398-402.

³² UL LRS, XII, št. 24, 30.6. 1955, str. 476-513.

³³ Spisek preimenovanj glej v: Seznam sprememb naselij SR Slovenije (preimenovanja, pristavki, združitve, razdružitve in razglasitve) od leta 1948 do 1984. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana, julij 1985.

Iz uradnih nazivov so po večini izginila imena krajev, ki so nosila ideološki predznak katoliške ideologije, ki je prevladovala v duhovnem utripu pred 2. svetovno vojno. Razen nekaj izjem, kot sta bila npr. Kidričevo in Partizanski vrh, so jih nadomestila ledinska imena, ki so bila brez predznaka tedaj vladajoče ideologije. Rekli bi lahko, da je bila v letih 1952-1955 opravljena kar delna deideologizacija poimenovanja krajev, ki pa je po drugi strani seveda precej dregnila v tradicijo.

Precej drugače je bilo z uličnimi imeni. Izbrisana so bila številna imena, ki so spominjala na krščansko tradicijo, toda v teh primerih so jih pristojni organi v veliki meri nadomestili z imeni, ki so spominjala na nove heroje in na leta narodnoosvobodilnega boja. Imena starih političnih veljakov in nemška imena so bila v veliki meri izbrisana že leta 1945 v sicer pravno pomanjkljivih postopkih, svetniška imena pa so se ohranila do začetka petdesetih let.

Po letu 1953 in priporočilu zvezne skupščine so morali spremeniti imena tistih ulic, ki so bile poimenovane po še živečih osebah. V Ljubljani so leta 1954 črtali Kardeljevo ulico in na ta račun podaljšali Titovo. Seveda so si morali za to pridobiti soglasje zvezne vlade v Beogradu. Preimenovanja ulic v naslednjih letih niso bila več tako množična kot v letu 1952, ko je Ljubljana izgubila ulice s svetniškimi imeni.³⁴

V drugih slovenskih mestih je bilo največ ulic preimenovanih sredi petdesetih let ali pa so bila takrat le uradno zapisana imena, ki so jih formalnopravno nedokončno uveljavile mestne oblasti že v prejšnjih letih. Sredi petdesetih let so namreč začeli izhajati uradni vestniki nekaterih občin in okrajev; pogosto so to bile priloge rednih časopisov. V njih so bila prvič po drugi svetovni vojni uradno objavljena preimenovanja uličnih imen, tako da bi lahko leto 1955 šteli za začetno leto bolj sistematičnih uličnih preimenovanj, ki so bila v skladu s formalnostmi pravnega sistema.

Preimenovanja ulic in trgov niso bila povsod enako ideološko obarvana. Klasiki marksizma Marx, Engels in Lenin so dobili v Sloveniji le nekaj ulic, večina mest je bila celo brez njihovega poveličevanja skozi ulična imena. Najpogosteje je bil v uličnih imenih zastopan Tito, od Slovencev pa Boris Kidrič, ki je umrl že leta 1953 in so ulice lahko dobile njegovo ime že v času največjih preimenovanj sredi petdesetih let. Ulice slovenskih krajev so v skladu z vladajočo ideologijo nosile skupinska in splošna imena, ki so spominjala na nedavno preteklost, kot so Partizanska ulica ali cesta, Trg OF, Trg svobode, Cesta borcev ali herojev. Pogosta so bila poimenovanja po partizanskih vojaških enotah, narodnih herojih in zemljepisnih pojmi, ki so spominjala na vojna leta (Roška, Pohorska). Od narodnih herojev je bil v uličnih imenih največkrat ovekovečen komandant slovenske partizanske vojske Franc Rozman - Stane.

³⁴ Valenčič, nav. d., str. 227-230.

Aleš Gabrič

DIE VERÄNDERUNG DER ORTS- UND STRASSENAMEN VON 1945 BIS 1955

Zusammenfassung

Zu den sichtbareren äußerlichen Markierungen des Machtwechsels nach dem Jahr 1945 in Slowenien gehören auch die Orts- und Straßennamen. Vor dem 2. Weltkrieg kamen ziemlich viele Namen aus der kirchlichen Tradition, so wie z.B. die Namen von Heiligen, Orden oder Kirchen. Nach dem Krieg aber übernahmen die Kommunisten die Macht, die alles störte, was an die vorigen Zeiten erinnerte. Bei den Orts- und Straßennamen störten sie neben den kirchlichen auch noch die deutschen Namen, die daran erinnerten, das auch die Deutschen einmal in diesen Orten lebten und eine wichtige Rolle spielten.

Für die ersten Nachkriegsjahre waren Radikalbrüche mit der Vergangenheit charakteristisch, was auch in den Orts- und Straßennamen zum Ausdruck kommen sollte. Der radikalste Vorschlag der Ortsnambenennungen aus dem Jahr 1948 wurde nicht in die Tat umgesetzt, in den Jahren von 1952 bis 1955 wurden aber die Namen von über 500 slowenischen Orten gewechselt. Die meisten bekamen Brachnamen, nur bei einigen Orten erinnerten schon in der Name an die Ideologie der Regierungspartei. Anders war es mit den Straßennamen. Ziemlich viele Namen wechselte man schon in den ersten Nachkriegsjahren. Weil das aber in rechtlich unvollständigen Verfahren durchgeführt wurde, erhielten sich die kirchlichen Namen eigentlich bis zur Mitte der 50. Jahren. Die Massennambenennungen der Straßennamen begannen im Jahr 1955. Die nur aus der kirchlichen Tradition herrührenden Namen wurden durch Namen ersetzt, die an die neuen Helden und die Jahre des Befreiungskampfes gegen der Besatzungsmacht im 2. Weltkrieg erinnerten.